

4504 - Loomse küla, 20. saj. I veerand

Küla moodustati pärast Hallinga mõisa maade võõrandamist ja taludeks jagamist 1920. aastate algul. Selle küla piirides on ka Hallinga mõisa rajamise ajal juba talusid olnud, kuid mõisa piiri ja põldude laiendamisega on need likvideeritud või ääremaadele üleviidud. Rahvapärimuse järgi asunud vana Kalsu Hans'u talu Halinga kuusikus, praeguse kuusikuvahelise tee ääres, Tõrdu küla poolses küljes. Selle asukoha olla omal ajal Hallinga mõisas maamõõtmistööid teinud maamõõtja Ruhs ühe vana kaardi järgi kindlaks teinud ja kinnituseks ahervareme künka lahti kaevanud, kust nähtavale tulnud tahmased kerisekivid. Tolle ahervareme ja tee vahel olnud siis veel ka kaev, mis hiljem mõisapoolt kinni aetud, kuna kardetud, et keegi võib sinna raketeta kaevu sisse kukkuda. Mainitud ahervare asunud mõisa sulastemajast ja kõrtsist enamvähem ühel kaugusel.

On oletus, et vana Kalsu Hans oli rahvuselt rootslane, kes teenis ratsamehena rittmeister Tausas'e eskadronis, mis paiknes Halingamail 1623. aasta viimasel viiel kuul ja 1624. aasta esimestel kuudel. Rootsi kuningas ja kuninganna tulid siis Kuramaalt soomlastest koosneva eskadroni saatel ja sõitsid siit läbi üle Tallinna Rootsi. Siia jäi suurem osa eskadronist aga maha ning paiknes siin 8 kuud. Kuningapaari Rootsi saatma läinud ainult 30 meest. Laagri asukohaks olevat ühe arvamuse järgi olnud Mõrtsuka mägi, kus hiljem olnud samanimeline saun. See saun asunud praeguse Loomse talu kohal. Hans arvatakse olevat nende sõjameeste hulgas, kes siia kaheksaks kuuks kuninga saatjaskonnast maha jäid ning siis teenistuse eest siin veidi maad võis saada ja siia elama jäi. See kõik on aga ainult oletus. Mainitud eskadroni rittmeister Hans Tausas aga sai teenistuse eest siinseid maid omale lääniks, millede hulgas ka Halinga küla.

Too Kalsu talu on enne 1638. aastat kolm aastat koos kolme teise taluga ilma lääniomanikuta olnud ning Peter Groot on siis need krahvinna von Thurni nõusolekul oma Lavassaare lääni vastu omale vahetanud. Hiljem mäletatakse kunagise Kalsu talu järgi omale nime saanud Kalsu raba, mis asub vastu Ertsma piiri. Hilisem Kalsu talu aga asunud vana Kalsu sauna kohal, Vanakooli talu piiri juures, kust see hiljem Halinga külla, praegusesse asukohta üle toodud. On veel oletus, et vana Kalsu Hans on oma perega algsest elukohast Soontagana maalinna tallu kolinud, seal aga on pardiajajad ta talu maha põletanud ning tema järglased siis uuesti Halingasse tagasi tulnud.

Rahvapärimuse järgi on Loomse küla piirides ka veel teisi nimetamist väärivaid paiku. Näiteks nähtud vanasti pimedal ajal Lubjaahju mäe tamme lähedal mitmel korral virvatulesid ehk rahaagu tulesid. Küla serval asub ka vana matmise koht, mida Kirikuasemeks kutsutakse ja mille kohta on rahva hulgas levinud legend kirikuehitamisest.

Siis veel Maasika mägi Hallinga mõisa lähedal, praeguseks maaparandusega hävitatud. Vana kalmistu ehk matmiskoht Tarva ja Loomse küla piiril, mis praeguseks samuti maaparandustöödega hävitatud.

Esiialgu, pärast mõisamaade jagamist, on asunduse koosseisus olnud ka mõned praegused alevi piires olevad maaüksused, nagu endine mõisakõrts, Halinga vallamaja krunt ja teised alevi krundid kuni sidekontorini välja. Seega sinna maale kuhu ulatusid kunagi mõisa valdused. Edasised alevi krundid kuulusid aga juba Kirikuküla juurde. Vanakooli, mis samuti algul asundusküla juurde kuulus, on liidetud hiljem Halinga külaga. Hallinga mõisa lähedal asuvatest taludest on Kivila, Halli ja Kasarmu, koos endise Hallinga mõisahoone ja selle juures olevate elamutega aga Tõrdu küla koosseisu arvatud. Varem on Halli ja mõisa vahel asunud veel ka vaestekodu krunt.

Eialgu pärast mõisamaade jagamist nimetati küla Halinga asunduseks. Hiljem 1930. aastatel, anti aga külale Loomse nimetus, küla serval asuva Loomse talu järgi. Miks on uue asutalu ja küla nimeks just Loomse valitud, pole õnnestunud teada saada. Kuna aga talu kohal on eluase juba muistsest ajast asunud, võis see mõisamaade serval asuv saunake ka kunagi mingil põhjusel Loomse nime saada ja see läks üle uuele talule. Küla piirkonnas on ka üks valla kõrgemaid kohti, milleks on Lubjamägi ehk Lubjaahjumägi. Selle nime sai kõrgendik siin varem asunud lubjapõletamise ahju järgi.

Omaaegse külade liitmise ajal liideti Loomse küla talud Tarva ja Kangru külaga kokku ning olid koos kuni külade taastamiseni taasiseseisvumise algul. Nüüd taastati Loomse küla, kuid millegi pärast liideti Halli t. Tõrdu külaga. Peale selle asuvad praeguse küla piirkonnas ka ettevõtte kontor ja majandushooned.

Küla majapidamised ja nende viimased omanikud enne 1940. aastat

Halli nr. A-9 Praegu Tõrdu küla all – Klaar, Aleksander

Kasarmu nr. A-3 – Kurm, Johannes

Kase = *Lepa* – Vandel, Arthur

Kivi nr. A-24 / A-34 = *Puudi, Palu* - Treiblut hilisem Kivimäe, Jaan

Kuuse nr. A-17 – Kalmet, Kristjan

Kuusiku nr. A- = *Haljasmäe* – Grünberg, Maria

Lepa nr. A- 28 – Lepp, Artur

Lepiku nr. A-18 – Markson, Jaan

Loomse nr. A-4 – Jaanimets, Karl

Ruuga nr. A-19 – Kirsti, Jüri

Sepa nr. A-23 – Noorenberg, Juhan

Tamme nr. A-25 = *Renni* – Kalmus, Jüri

Tänavaotsa nr. A-14 = *Tänava* – Haas, Martin

Vaestekodu nr. A-1 – Vallaomavalitsus.

Veskimäe nr. A-56 = *Lasna* – Lasn, Johan